

ACC. N:R M. 16427: 1-5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Skåne Upptecknare: Justus Högdahl, Tjörnsarp
Härad: V. Göinge Berättare: " " "
Socken: Tjörnsarp Berättarens yrke: hummansägare
Uppteckningsår: 1965 Född år 1889 i Tjörnsarp

Kor och oxar som dragare, ok och oktilloverkning.

Lu F 125

s. 1-5.

Skriv endast på denna sida.

KOR OCH OXAR SOM DRAGARE, ÖK OCH OKTILLVERKNING

Denna frågelista är utarbetad av Institut für deutsche Volkskunde i Berlin, som anhållit att få den utsänd i olika länder, bl a i Sverige. Vi vore tacksamma om Ni i görligaste mån ville besvara den och på så sätt understödja det för folklivsforskningen så viktiga internationella samarbetet. Frågelistan är av oss endast översatt till svenska, ej omarbetad med hänsyn till svenska förhållanden. Kan Ni ej besvara den så redogör för orsaken härtill.

1. Vilka dragdjur användes allmännast i Er trakt a) före 1900 b) c:a 1900, c) c:a 1950 d) 1962?
 2. Vilka koraser användes som dragdjur? a) Av vilka orsaker? b) Var de speciella mjölkarna av samma ras?
 3. För vilka arbeten (allt efter årstider) användes än i dag nötkreatur (kor eller oxar?) som dragare?
 4. Om kor eller oxar numera ej användes som dragdjur för vilka arbeten användes de a) före 1900 b) omkring 1900 c) omkring 1950?
 5. Om kor eller oxar inte längre användes som dragdjur vilka var då orsakerna till att man upphörde härmed (t ex djurskyddsbestämmelser, anskaffning av traktorer, förändringar inom boskapsskötseln eller jordbruket)? Sedan när användes ej längre hornboskap som dragdjur? Var det korna eller oxarna man först slutade att använda som dragare? Orsakerna till ordningsföljden?
 6. Hur mycket jord (angives i hektar) ägde de som använde dragkor? Var de uteslutande jorbrukare?
 7. Besvara föregående fråga även vad beträffar dragoxarna.
 8. Hur stora var de jordbruk där man blott använde hästar som dragare?
-

9. Vad kallades de bönder som till dragare endast använde a) kor b) oxar c) hästar?
10. Förekom stridigheter eller gnabb mellan "hästbönder" och "kobönder" i Er trakt? Såg hästbönderna ner på kobönderna? Beskriv noga hur motsättningen yttrade sig. Känner Ni till gamla berättelser, sägner eller skämt om kobönder? Känner Ni till sådana om motsättningar mellan hästbönder och kobönder? Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till förhållandet mellan "oxbönder" och "hästbönder".
11. Leddes dragoxarna eller dragkorna under arbetet? a) Av vem? b) Vid vilket arbete? c) Varför? Styrdes de med tömmar eller rep? Var fästes dessa (t ex vid betslet eller hornspetsen)? Drev man på djuren med piska eller med en spetsig käpp?
12. Hur många timmar arbetade dragkorna vid a) plöjning b) harvning c) dragning av radsånings- eller skördemaskin d) dragning av höst- eller annan arbetsvagn? e) När och hur ofta fick de vila? f) Lät man djuren avlösa varandra? g) Till vilken ålder var dragkorna i allmänhet arbetsdugliga? h) Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till dragoxarna.
13. Känner Ni till ordspråk, talesätt eller skämthistorier som på ett eller annat sätt anknyter till dragoxens eller dragkons arbetsprestationer?
14. Användes oxar resp. kor för uteslutande tungt eller lätt dragarbete? Spände man dem också för a) brudvagnen b) likvagnen c) reste man till marknader efter dem? Spelade de någon roll vid a) årsfesterna b) vid livets högtider c) vid helgondagar d) vid kyrkliga fester? Förekom i Er trakt omridning med hästar? Vid vilka tillfällen? Besvara dessa frågor även med avseende på nutida förhållanden.
15. Känner Ni till fall då nötkreatur spänts samman med hästar? Vad för slags arbete gällde det då? Vid vilken sida (från anspännarens håll sett) ställdes hästen? Var det alltid samma sida?
16. Vem skötte dragoxarna och dragkorna? a) Var det någon bland tjänstefolket som var speciellt ansvarig för dessa? b) Hade han någon särskild benämning? c) Vari bestod hans arbete? d) Intog han någon särställning bland tjänarna? e) Erhöll dragoxarna eller dragkorna speciell omvårdnad? f) Vari bestod denna? g) Vem skötte mjölkorna? h) Var utfordringen olika för dragkor och mjölkkor? Vari bestod i så fall skillnaden?

17. Var vistades dragkorna och dragoxarna då de ej var i arbete?
18. Skildra utförligt hur det gick till att vänja kor resp. oxar vid dragarbete. Hur gamla skulle de vara? Använde man de vanliga arbetsoken vid tämjningen? Hur lång tid tog tämjningen? Har läsningar eller besvärjelse förekommit då djuret varit alltför motsträvt? Vilka? Finns det ordspråk eller skämthistorier som hänför sig till tämjningen? Hur avgjordes om ett djur var lämpat för dragarbete eller ej? Vem avgjorde detta? Skulle tämjningen påbörjas någon särskild kalenderdag?
19. Kastrerades tjurkalven som bestämts till dragare av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Vilka redskap använde den läkekunnige? Använde han läsningar och besvärjelser? Skriv i så fall ned ordalydelsen. Nämn om möjligt den dialektala benämningen på de olika arbetsmomenten och på redskapen. Hur gammalt skulle djuret vara då det kastrerades? När på året utfördes kastreringen?
20. Vem brukade skära och beslå klövarna? Skildra utförligt hur detta gick till. Nämn också vilka klövsjukdomar som förekom och hur de behandlades, (se frågorna under punkt 29-30). Vilken tid på året brukade skärning och skoning äga rum?
21. Vem rättade hornen när de satt för tätt eller för glest? Vilka redskap användes och hur tillgick rättningen? Hur lång tid tog det innan felet var avhjälpt? Hur gammalt skulle djuret vara? Förekom läsningar eller besvärjelser medan justeringen pågick? Vid vilken tid på året brukade rättningen ske? Varför ansåg bönderna att det var nödvändigt att rätta hornen?
22. Vilka typer av dragok (se bifogade teckningar) användes i Er trakt? Vilka var avsedda a) speciellt för kor b) speciellt för oxar? Vad kallades oket och dess olika delar på traktens dialekt (använd siffrorna och bokstavsbe-teckningen på teckningarna)? Vilket material (t. ex. träslag) användes till oket och dess olika delar? Skiljer sig de ok som användes i Er trakt från de här avbildade? Vari består skillnaden? Bifoga om möjligt foto eller teckning med angivande av mått.
23. Hade man särskilda ok a) för plogen, b) för vagnen? Orsaken härtill? Vari bestod skillnaden? Gör en ritning som visar hur de skiljde sig från varandra. Hade de olika oken också olika benämningar?

24. Vilka fördelar och vilka nackdelar hade enligt böndernas mening de ok som brukades i Er hemtrakt?
25. Var de i Er trakt brukliga oxoken dekorerade (målning, snidning, karvsnitt, glödrkning etc.)? Vilken utsmyckning var vanligast? Bifoga om möjligt en teckning eller ett foto av ett dekorerat ok. Använde man de utsmyckade oken till vardags eller bara vid högtidliga tillfällen?
26. Vårdade man oken? Sågs de ofta över? Av vem? På vad sätt?
27. Spelade de i Er trakt använda oken någon roll a) vid bestämda fester b) på någon särskild kalenderdag c) i samband med helgondyrkan? Känner Ni till orts- och familjevapen i vilka något av de avbildade oken förekommer? Vet Ni några sägner, skämthistorier, visor eller ordspråk i vilka ok omnämnes? Skriv i så fall ned dem.
28. Hur fästes oket vid dragstängen? Använde man härtill a) en järn- eller trä-sprint b) hängde man stängen i en läder- eller järnring c) förband man stång och ok med rep eller läderremmar?
29. Skildra utförligt hur det gick till att spänna för en dragoxe eller dragko (rita gärna). Vilka försiktighetsmått iakttoogs och vilka medel användes för att skydda dragdjuret från tryckskador och skavsår? Föreskrevs sådana åtgärder av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Förekom signier och besvärjelser för att förhindra tryckskador och skavsår.
30. Var det veterinären eller någon läkekunnig lekman som behandlade djuret om det skadade sig under arbetet? Vilka medel användes? Använde man läsningar och besvärjelseformler för att påskynda läkningen? Skriv i så fall ned dem. Vad kallades de olika åkommorna som djuren ådrog sig på grund av dragarbetet? Vilka var vanligast?
31. Vem tillverkade de i trakten vanliga oken? a) Byhantverkare (t ex vagnmakare, sadelmakare, smed)? b) Fanns det någon hantverkare som uteslutande tillverkade oxok? Vilken var hans officiella yrkesbeteckning? c) Fanns det hantverkare (vilka?) som ibland (när?) gick från by till by för att reparera eller tillverka ok? d) Tillverkade bönderna själva sina dragok? e) På vad sätt skilde sig de hantverksmässigt framställda oken från de hemmagjorda? f) Vem reparerade oken?

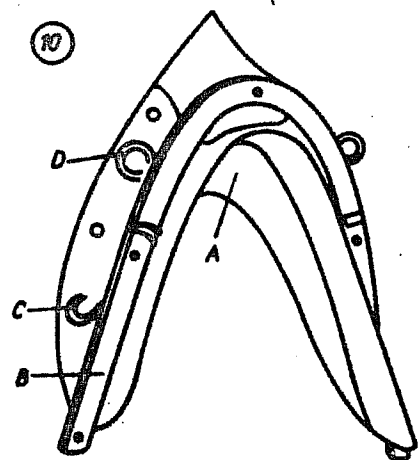
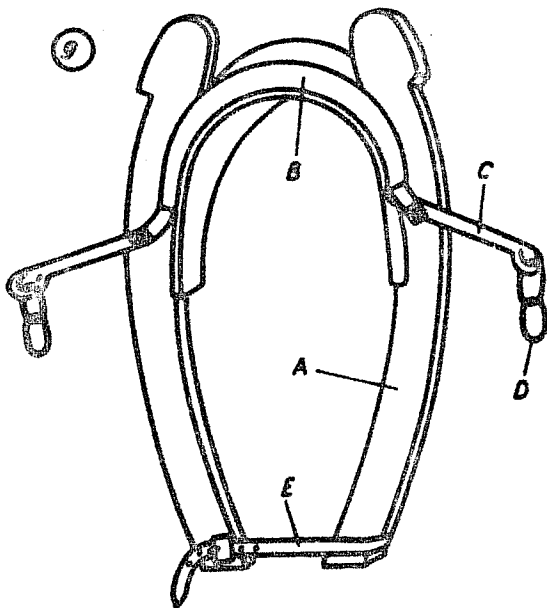
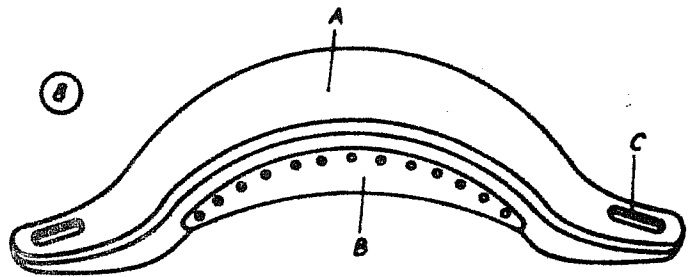
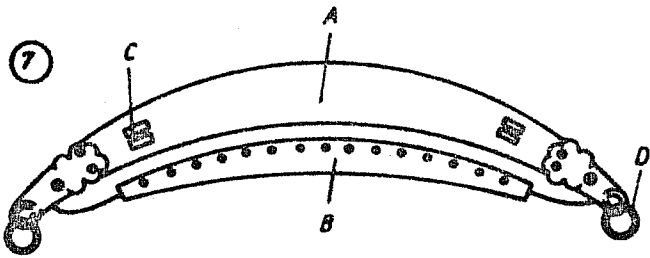
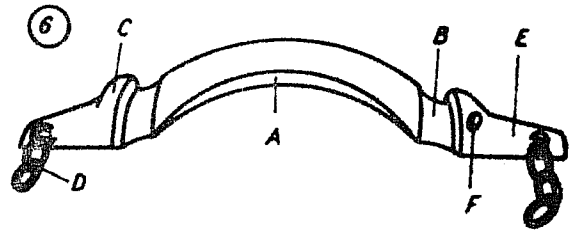
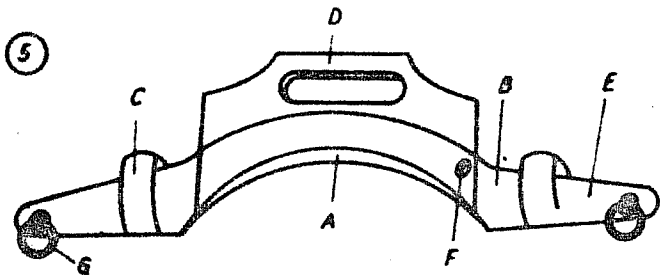
32. Förekom fabriksmässig tillverkning av oxok? (Nämn en sådan firma).
Var kunde man köpa eller beställa dem (t ex på kreatursmarknader)?
Fanns det någon skillnad mellan fabrikernas och hantverkarnas ok? Vari
bestod denna? Hur stor var prisskillnaden? Sålades oxok av kringresande
försäljare?
33. Hade hantverkarna ok på lager eller tillverkade de dem endast på beställ-
ning? Hur stort var försäljningsområdet?
34. Fanns det förlagor, mönsterböcker el. dyl. efter vilka man själv kunde
tillverka oken eller åtminstone dekorera dem? Dekorerade bönderna
också de ok de själva tillverkade? Skiljde sig denna utsmyckning från
hantverkarnas? På vad sätt?
35. Alla slags foto och teckningar av anspända dragdjur i arbete mottages
tacksamt.
36. Vilken sagesman har lämnat upplysningarna?
Namn, förnamn, född när och var? Yrke, titel. Bosatt på orten sedan när?
Ortens invånare antal?

Upptecknat av: _____

Månad: _____

År: _____

September 1964

ACC. N:R M. 16427:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

1. Unvridsakligen hästar både före och efter 1900
1950 började användas traktorerna och är nu dessa
de vanligaste. Hästar börjar att bli sällsynta.
- 2) De vanligaste åsar som här användes voro röd-
bråkiga
a) Därför att dessa voro de vanligaste även bland
korna, dock förekom även svarta och svartbråkiga
b) ja.
- 3) Numera inga.
- 4) År omkring 1900 fanns på en efter ortens förhållande
stora ärendegård ett par större enligt uppskattning
åttaåriga rödbråkiga åsar. Under sommaren
gingo dessa fritt på en s. k. fälad bland en
del andra boskapsdjur på betet. Under sept
eller okt månad togs de hem från betet, och det
första de användes till var att köra upp
potatis med åder. Potatisen plöjades sen
med handhacka och samlades i en vagn för

26/2-65

2/

ACC. N:R M. 16427:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vårken Oxarna, då den blev full, spändes av, så var det att köra hem till gårdar med skörden.

Sedan spannmålsgrödan blivit inbärgad - inkommande av säd skedde enbart med hästar - började höstplöjningen, varvid oxarnas dragkraft hundradeligen användes. Sedan man lagt upp "ryggarna" med hästar, gick det snabbt men säkert att plöja upp all den åker, som skulle höstplöjas, med Oxarna. En äldre man körde då Oxarna, enär yngre personer antåg att det gick för långsamt.

När höstplöjningen var slut bort mot jul, sattes Oxarna på gödning med hö och havregröpe, för att sedan något vintern säljas till slakt. Vårken var inköptes ett nytt par, och sen fortsattes, som förut skedde.

5) Numera finnes nog varken dragoxar eller dragkor i orten. De tråda ej mot nutidens arbetstakt. Oxarna togo nog först slut, sen korna.

3)

ACC. N:R M. 16427:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

- 6) De få, som använde kor, som dragare, voro nog, de som hade så små brukningsdelar, att man ej ansåg ha råd att hålla häst på gården (under 5 häst)
- 7) Som framgått av föregående, var det de större egendomar, som kanske hade flera par hästar, som kunde ha ett par dragoxar.
- 8) Alla jordbruk så stora, att man ansåg sig kunna hålla dessa djur, som ej anskaffade vidare utom dragkraften, möjligtvis något föl, häst köttet värderades ringa.
- 9) Har aldrig hört härom.
- 10) Se ovan.
- 11) ~~Älskar~~ kinder med reptemmar som fästades vid aket och därefter snoddas om djurets öra. Så, att högen öran gick ut om högen öra och vänsteröran om vänster öra. Man använde s. k. snärt, snoddas länders rimmor som fästades vid en kapp.
- 12) Alarna fingo väl gå i arbete c:a 8 timmar, när dagljuset så tidigt, korna hälften så länge c

4)

ACC. N.R. M. 16427:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

13) Vet ej något sådant.

14) Oxarna användes nog till tungt arbete, korna
till luffars. Har hört en historia om ett par
kor, på ett ställe, kördes så hårt, att de, som
det sade, blevo oxar av dem, de varken kalvade
eller mjölkade mer.Vet ej att de användes vare sig oxar eller kor
till annat än rent jordbruksarbete.

15) Nej.

16) Antagligen den som körde dem.

17) Delar i ställe eller jåhus, del på best.

18) Ett samja oxar har jag aldrig sett.

Ett par kor som hade telar kördas in på
så sätt, att de spändes för ett stensläp.Först gingo de flera dagar tommt, och ten lästes
låttnar stin, för att slutligen några yngre
stenar kom till användning. När korna
sedan gingo någorlunda snällt kunde man

5)
främman för en bilstervagn.

19) Har aldrig sett detta, men det var nog en lekman,
enär riterman så gott som aldrig anlätades ens
vid Hukdemsfall hos djuren.

20) Skoning fick kom mig återligen ej.

21) Vet ej.

22) Så vitt jag minns såg Olofen ut som nr 3.
Korclarna liknade nr 9.

23) Man använde nog samma Ak.

På 24 och övriga frågor har jag tyvärr ingen
möjlighet att komma med några svar, som
kan ha någon betydelse.